

Eski İmarek Camii'nin aslı olan kilise, doğu tarafında dik bir yokuş halinde inen bir tepenin üstünde inşa edilmiştir. Düzgün bir zemin sağlamak için, altında binanın ölçülerinde geç dönemlerde su sarıncı haline getirildiği tesbit edilen bir mahzen yapılmıştır. Taş ve tuğladan karma teknikte yapılmış olan binanın çatısının mahya hattının iniş ve çıkışları kesilerek tamamen düz bir çizgi haline getirildiği, açıkta olan güney cephesindeki kemerlerin kesilmiş olmasından anlaşılr. Eski fotoğraflarda açıkça belli olan bu husus son tamirde giderilerek içerideki tonozların dışa aksettiği kavisli kemerler eski biçimleriyle ihya edilmiştir. Ortadaki kubbe ise kasnağının dalgalı mahyası, kademeli kemerler içindeki pencereleriyle orijinaldir. Ayrıca bina, İstanbul'da kubbesi kiremit örtülü tek cami olma özelliğine de sahiptir. Eski İmarek Camii'nin batı tarafında çapraz tonozlu iki holü (narteks) vardır. Esas mekân dört destekli kapalı haç biçiminde olup tam ortada kubbe yükselir. Destekler orijinal değildir. Bunların yerindeki sütunlar yangın veya zelzeleler sonunda çatladığından yerlerine örme pâyeler yapılmış veya taştan kılıf içine alınmıştır. İç narteksin üstünde ise iki sütunla açılan bir galeri vardır.

Dışarıya taşkın apsis kısmının iki yanında dört yapraklı yonca biçiminde birer hücre bulunur. Caminin etrafında olması gereken manastırdan bir iz kalmamıştır. Eski İmarek Camii, tarihi değerinin büyüklüğüne ve Fâtih Sultan Mehmed vakfı olmasına rağmen bugün iyi bir durumda değildir. Kiliseden çevrilen camilerde eski bir gelenek uyarınca min-

berde çifte sancak asılı bulunur ve imam hutbeye kılıçla çıktığından minberde bir de kılıç dururdu. Bugün bunlar da ortada kalmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Fatih Mehmet II Vakfiyeleri (nşr. Vakıflar Genel Müdürlüğü), Ankara 1938, s. 202, 205, 227, 257, 266 (vr. 44, 59, 165, 316, 358); Ayvansaraylı, *Hadikatü'l-cevâmi'*, I, 33; a.e.: *Camilerimiz Ansiklopedisi* (haz. İhsan Erzi), İstanbul 1987, I, 66-67; [Patrik Konstantios], *Constantiniade ou Description de Constantinople ancienne et moderne* (trc. M. R.), İstanbul 1846, s. 107-108; A. G. Paspatis, *Byzantini Meletai*, İstanbul 1877, s. 313-314; D. Pulgher, *Les anciennes églises de Constantinople*, Wien 1878, s. 27-28; C. Gurliitt, *Die Baukunst Konstantinopels*, Berlin 1909-12, s. 39-40; J. Ebersolt — A. Thiers, *Les Eglises de Constantinople*, Paris 1913, s. 171-182; A. van Millingen, *Byzantine Churches of Constantinople*, London 1912, s. 212-218; Schneider, *Byzanz Vorarbeiten zur Topographie und Archäologie der Stadt*, Berlin 1936, s. 68; Janin, *Eglises et monastères*, Paris 1969, s. 513-515; W. Müller-Wiener, *Bildlexikon zur Topographie Istanbul*, Tübingen 1977, s. 120-122; Th. F. Mathews, *Byzantine Churches, of Istanbul*, Pennsylvania 1976, s. 59-70; *Fatih Camileri* (haz. Fatih Müftülüğü), İstanbul 1991, s. 133-134; N. Brunov, "Über zwei byzantinische Baudenkmäler von Konstantinopel aus dem XI. Jahrhundert", *Byzantinisch-Neugriechische Jahrbücher*, IX, Atina 1932-34, s. 129-144.

SEMAVİ EYİCE

ESKİ KİMYA

(bk. SİMYA).

ESKİ MALATYA ULUCAMİİ

(bk. ULUCAMİ).

ESKİ SARAY CAMİİ

Selânik'te
Osmanlı döneminde
kiliseden çevrilme cami.

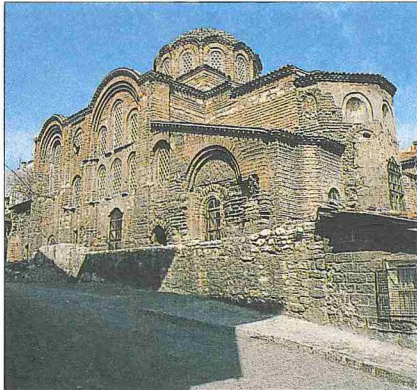
Saray-ı Atık Camii adıyla da anılan yapı Osmanlı döneminde kiliseden çevrilmiş camilerden biriydi; kimin tarafından ve hangi tarihte cami haline getirildiği tesbit edilememiştir. Yalnız Evliya Çelebi 1078 (1667-68) yılında uğradığı Selânik'in camilerini sayarken bunun da adını verdiğine göre (*Seyahatnâme*, VIII, 158) o tarihten önce müslümanların ibadetine açılmış olmalıdır. Eski Saray Camii, şehrin kuzey kesimindeki Hagios Demetrios Kilisesi'nin (Kâsimiyye Camii) yukarısında yer almaktadır. Bu kiliseye Eski Saray Camii denilmesinin sebebi ola-

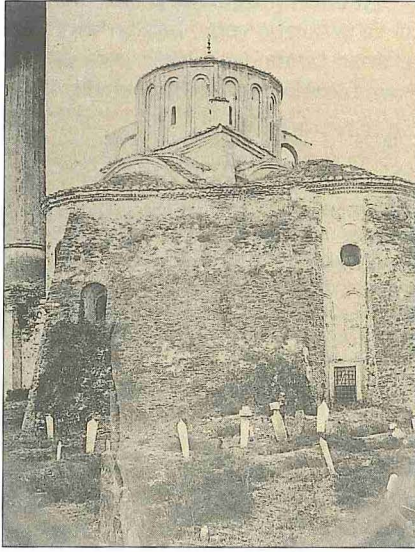
rak aynı yerde evvelce bir Bizans sarayının bulunması gösterilir. Bu saray daha Bizans döneminde XIV. yüzyılda çıkan Zelotlar ayaklanması (1342) sırasında tahrip edilmiştir. Türkler'in Selânik'i ele geçirdiklerinde (1430) bu yere "saray" anlamına gelen palatiden bozarak Balat dedikleri yolunda bir iddia vardır; fakat bu görüşün ne derece doğru olduğu bilinmez. Gerçek olan husus, Osmanlı döneminde Selânik valî konağının yani sarayının bu caminin komşusu olduğudur; cami adını bu konak veya saraydan almış olmalıdır. 1891'de Batı mimari üslûbunda yeni valî konağı (şimdiki Kuzey Yunanistan Bakanlığı) yapıldığında burası terkedilmiş, fakat bulunduğu kesim 1912'de Selânik'in kaybedilmesine kadar idarecilerin ve ileri gelenlerin oturdukları mahalle olarak kalmıştır.

Selânik'teki camiye çevrilmiş bütün kiliseler gibi Balkan Savaşı'nda şehir elden çıktıktan sonra derhal eski haline getirilen bu yapının 1360 yılına doğru Makarios Humnos tarafından Peygamber İlyas (Profetis Elias) adına kurulan manastırın başkilisesi olduğu ileri sürülür. Ch. Texier'nin binanın dışında rastladığı ve yanlışlıkla tarihini 1012 şeklinde okuduğu kitabenin 1284 tarihini taşıdığı tesbit edilmiş, ancak bu arada kitabenin kilisenin yapımı ile ilişkisinin bulunmadığı da anlaşılmıştır. Mimari tarzına göre bina XIV. yüzyıla aittir ve özellikle giriş cephesinde yer alan "liti" (ön mekân), bu mimari unsur ilk defa 1293'te ortaya çıktığı için kilisenin XIV. yüzyılda yapıldığı görüşünü daha da kesinleştirmektedir.

Kayalık bir zemin üzerine inşa edilmekle beraber bazı eski yapı kalıntıları üstüne oturtulduğu için zamanla binanın duvarlarında tehlikeli çatlaklar belirmiş ve hatta kubbesi de doğruya doğru eğrilmiştir. Bundan dolayı cami olarak kullanıldığı dönemde özellikle doğu tarafına büyük payandalar yapılmış, kubbe kasnağı da dört taraftan kavisli payandalarla desteklenmişti. Ana binayı göğüsleyen büyük payandalardan kuzeydoğuda bulunanı bu taraftaki cepheyi tamamen kaplıyordu. Balkan Savaşı'nın arkasından, Rumeli camilerinin özelliği olan çok uzun gövdeli ve şerefesi mukarnaslı minare yıktırılmış, 1960'ta başlatılan çok büyük bir restorasyon çalışması ile de bütün Türk devri ilâveleri ve payandaların tamamı kaldırılarak bina ye-

Eski İmarek Camii - Zeyrek / İstanbul

Selânik Eski Saray Camii'nin eski bir fotoğrafı
(S. Eyice fotoğraf arşivi)

niden yapılcasına ihya edilip bir dönem cami olduğunu hatırlatan hiçbir iz bırakılmamıştır.

Ana mekânı üç yapraklı yonca biçiminde olan kilisenin batı tarafında, dört sütuna oturan çapraz tonozla örtülmüş dokuz bölümlü bir liti bulunmaktadır. Binanın ortasında çok yüksek ve kasnağı pencereleli bir kubbe yer alır. Cami olarak kullanıldığı yıllarda pencerelerin çoğu örülmüş ve batı cephesine litiyi de içine alacak şekilde kare kesitli direkler arasına yerleştirilen demir parmaklıklarla çevrili, üstü direklere oturan ahşap çatı ile örtülü bir son cemaat yeri yapılmıştı. Eski fotoğraflarda caminin kuzeydoğu tarafında klasik üslûpta bir meydan çeşmesi, kible cephesi önünde de içinde on beş kadar eski mezar taşı olan bir hazîre görülmektedir (bk. Diehl v.dğr., s. 205, resim 91). Evvelce binanın doğu tarafında bir medrese, kuzeyinde de bir tekke bulunduğu bilinmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, VIII, 158; Ch. Texier — C. P. Pullan, *Byzantine Architecture*, London 1864, s. 164; O. Tafrali, *Topographie de Thessalonique*, Paris 1913, s. 177; Ch. Diehl v.dğr., *Les Monuments chrétiens de Salonique*, Paris 1918, s. 203-211; A. Papagiannopoulos, *Monuments of Thessaloniki*, [baskı yeri ve yılı yok], s. 86-88; B. Demetriadis, *Topographia tes Thessalonikes kata ten epokhes tes Turkokratias*, Selânik 1983, s. 301-303.

SEMAVİ EYİCE

ESKİ ŞİİRİN RÜZGÂRIYLA

Yahya Kemal'in
(ö. 1958)

divan şiiri tarzında yazdığı
manzumelerinin toplandığı kitap.

Yahya Kemal Beyatlı'nın divan şiiri geleneğini yenileştirerek Türk neoklasîği denilen tarzda yazdığı şiirlerini ihtiva eden eser, ölümünden sonra kurulan Yahya Kemal Enstitüsü tarafından külliyyatın ikinci kitabı olarak 1962 yılında yayımlanmıştır. Şiirlerinin kitap haline getirilmesinden uzun yıllar ısrarla kaçınan şair, enstitü müdürü Nihad Sâmî Banarlı'nın ifadesine göre son yıllarında buna rıza göstermiş, böylece diğer şiir kitapları gibi bu eseri de adı, tertip tarzı ve imlâsı ile kendi arzusu dikkate alınarak neşredilmiştir. Kitaptaki altı bölüm "Selimnâme" (yedi bentli bir terkibi-bend), "Gazeller" (otuz dokuz adet), "Musa-mmatlar" (yedi adet), "Şarkılar" (altı adet), "İthaf" (iki adet) ve "Kıtalar-Beyitler" (dokuz kıta, iki beyit) başlıklarını taşımaktadır.

Yahya Kemal'de şiir estetiğinin teşekkülü hikâyesi *Edebiyâta Dâir; Çocukluğum, Gençliğim, Siyasî ve Edebî Hâtıralarım; Yahya Kemal Yaşarken* (bk. bibl.) adlı eserlerde kendi anlattıklarından takip edilebilmektedir. Çocukluk ve gençlik yıllarında bulunduğu çevreler dolayısıyla İslâmî bir atmosferle, değişen, başkalaşan, Batılılaşan, giderek geleneklerden uzaklaşan nesiller arasında şiir zevki de bu ikileme paralel olarak bocalamalar gösteriyordu. Yahya Kemal bir taraftan eski divanları ve Tanzimat devrinde geleneğe bağlı şairleri okurken diğer taraftan Servet-i Fünûn şiirine bağlanıyordu. 1903'te Paris'e gittiği zaman dinle beraber birçok millî ve kültürel değerden uzaklaşmış bir anarşist ruhu taşıyordu. Sokak hareketlerine ve mitinglere katılmakla geçen ilk birkaç yılın sonunda düzenli olarak takip ettiği Albert Sorel, Camille Jullian, Maurice Barrès gibi milliyetçi Fransız yazar ve tarihçileri onda "tarih ortasında Türklüğü aramak" şuurunu uyandırdı. Anadolu ve Rumeli topraklarında bir şehir medeniyeti kuran Selçuklu ve Osmanlı Türkleri'nin tarihî macerası onu cezbediyordu. Bu fikrî gelişmenin yanında okuduğu romantik ve sembolist şairlerden sonra José Maria de Hérédia'yı keşfetti. Parnas şiirinin ustalarından olan Hérédia

kelimelere hacimli (plastik) bir değer veriyor, şiirini bir minyatür gibi tefferruata kusursuz bir ses ve şekil armonisi haline getiriyordu. Yahya Kemal de millî tarih şuuruyla bu tarz bir şiiri telif yolunu aradı. Sembolistlerden alıp "halis şiir, öz şiir" diye çevirdiği "poésie pure"ü divan şiirindeki "mısra-ı berceste"lerde aramaya başladı. Böylece her mısraı mısra-ı berceste olan yeni bir divan şiiri zevkine yöneldi. Türkiye'ye döndükten sonra (1912) bu tarzda yazdığı şiirlerinin bazılarını 1918'den itibaren dergilerde yayımlamaya başladı.

Titiz bir şair olan Yahya Kemal'in, bir şiiri ancak uzun yıllar olgunlaştırdıktan sonra ve çok geç olarak yayımlandığı bilindiğinden bu şiirlerin yazılış ve çıkış tarihleri arasında bir ilişki olmadığına kolayca hükmedilebilir. Mehmet Kaplan, onun divan tarzı şiirlerinden "Bir Sâki", "Mâhurdan Gazel", "Sene 1140" ve "Mükerrer Gazel" in birçok mısraının Paris'te yazılmış olduğunu kaydeder.

Yahya Kemal'in tarih anlayışının genel olarak şiirlerine, özellikle de eski tarz şiirlerine aksetmesi, yine Paris'te iken sembolist şair Verlaine'in şiirleriyle karşılaşması vesilesine bağlanmaktadır. Verlaine'in *Fêtes Galantes* (Âşıkane Ziyafetler) adlı küçük bir şiir kitabında Versay bahçeleri, şatoları, asil ve zarif tavırlı insanlarıyla bütün bir XVIII. yüzyıl Fransa'sı yaşamakta, şiirler de o yüzyılın dilini ve teşrifatını yansıtmaktadır. "Tarih ortasında Türklüğü arayan" Yahya Kemal için bu şiirler yeni estetik ufuklar açar: "Ben de arzu ettim ki İstanbul'un fethi sabahından son harâbat şairimiz Leskofçalı Galib Bey'e kadar geçen asırlarımızı, zevk ve haz hususiyetlerini parça parça, birer gazel çerçevesine sığdırarak tegannî edeyim" (*Edebiyâta Dâir*, s. 275). Yahya Kemal'in bu cümlesinde *Eski Şiirin Rüzgârıyla* kitabındaki şiirlerin programı ve estetiği ana hatlarıyla takip edilebilir. Şiirlerinin muhtevasını tayin eden tarih olacaktır ve estetik ölçünün kaynağı da divan şiiridir. Tasavvuru bu tarihi, İstanbul'un fethiyle XIX. yüzyılın son büyük divan şairi Leskofçalı Galib arasında sınırlamaktır. Bu, benimsediği tarih ölçüsüyle millî tarihimizin içinde zengin ve ihtişamlı bir devre idi. Böylece *Eski Şiirin Rüzgârıyla* kitabındaki "İstanbul'u Fetheden Yeniçeriye Gazel" ile Leskofçalı Galib Bey'in ruhuna ithaf ettiği "Tür'dan Mülhem" gazeli bu tarihî devrenin çerçevesini teşkil ediyordu. Ancak